

Bosanski franjevac fra Stjepan Margitić, koji je mladost i muževni život proživio u 17. st a umro početkom 18. st., ostao je u prikazima bosanske, hrvatske i južnoslavenske kulture gotovo nezapažen. Tek neki ga znaju ali samo po imenu, još manje ih zna da je pisac dvaju nabožnih djela, ali rijetko tko zna i nešto više. A ipak je on - zajedno s još nekim franjevcima - uradio nešto po čemu je objektivno velik: znatno je pomogao ostvarenju jedinstvenog hrvatskog književnog jezika. Zato vrijedi upoznati ga malo pobliže.

1. Fra Stjepan Margitić (a zovu ga također i Margetić, Markovac i Jajčanin) rodio se u Jajcu oko 1650. Školovao se, bez sumnje, u Italiji, jer se glatko služi talijanskim jezikom.

Kao mladog svećenika, kapelana, susrećemo ga 1682. godine u Jajcu. Već tada je ugledan, jer ga Jajčani šalju do paše, da ne bi platili golemu svotu koja se od njih tražila. Kasnije službuje najčešće u Fojnici, gdje je već 1686. gvardijan i ostao to kroz dugo vremena. Bilo je to ponajteže vrijeme, za Bečkog rata, kad se pojavila najprije neka čudna groznica, koja je kosila ljude gore nego kuga, a zatim je stvarno nastupila kuga i glad, uz bezdušnu tiraniju Husejin-paše Topala (1686-1690), koji je nemilice sjekao i vješao.

Uz ostale muke imao je težak spor sa spahijom Kasumom iz Kasapovića. Ovom su ramski fratri dugovali 1700 groša (oko 500 cekina) a kako su oni u to ratno vrijeme pobjegli u Dalmaciju, Kasum se kušao namiriti od najbližeg, fojničkog, samostana. Stvar je išla i do sultana, ali je fratrima i prije njegova rješenja valjalo plaćati u naravi: jednom su dali 30 oka bakrenog posuđa, dosta sira i masla, te nekoliko ovaca a kasnije i dio u novcu. Parnica je bila obnovljena 1690. pa je tada došlo do neke nagodbe, ali je konačno završena tek 1703. i to pred mletačkim generalom, koji je odredio da fojnički samostan do kraja plati dug a za uzvrat da uzme ramsku župu.

Kao i drugi fratri imao je 1697. parničenje s pećkim patrijarhom (on ga naziva paćarom), što je živo opisao u svom *Ljetopisu*; patrijarh je tražio da podvrgne pod svoju vlast katolike.

Unatoč tim teškim prilikama, uspio je samostanu pribaviti nekoliko komada zemlje, među njima i pogodnu livadu "Drin". Inače je u to vrijeme u samostanu bilo malo osoblja: kad je on 1694. morao krenuti u Carigrad, ostavio je samostan na brizi seljaku, kmetu.

Bio je također na službi u Rami, vikar u Kreševu a pred kraj života duhovni pastir u Brotnju.

Zanimljivo je da je i on, u ono vrijeme stroge stege, potpao pod tešku kaznu, jer je bez dozvole otišao u Veneciju. Zato je bio proglašen "odmetnikom od Reda" i za kaznu smješten u Našice. Ipak, ubrzo je zadobio stari ugled i postao vijećnikom Provincije (1708-1711).

Margitić je vidio, za ono vrijeme, dosta svijeta. Išao je kao izaslanik Provincije u Rim. Drugi put je, kako je rečeno, u poslovima samostana putovao u Carigrad pa je tom prilikom vidio Jedrene, Skoplje i Kosovo. Smatrao je da je podrijetlom plemić: na naslovnoj stranici svog najvećeg djela on donosi i grb Margitića: štit sa dva polja i po jedan cvijet u svakom.

Teško je prema svemu ovome točno sagledati lik ovog franjevca, kojega jedan kadija smatra "čudom puka kršćanskog". Ukoliko to nije pretjerana udvornost, uobičajena kod turske administracije, mora da je fra Stjepan očaravao ljude svojom ličnošću i svojim nastupom. Bolje ga možemo upoznati preko njegovih djela jer ona svjedoče za njega. To su:

- *Izpovid karstianska*, Mleci 1701;
- *Fala ot sveti /h/*, Mleci 1708,
- njegova *Kronika*, što ju je fra Nikola Lašvanin uklopio u svoj "Ljetopis" (Sarajevo 1981, str. 161-168), te
- neobjavljene *Propovijedi*, koje se (prema Batiniću) čuvaju u Fojničkom arhivu.

2. Najutjecajnije i najviše tiskano fra Stjepanovo djelo (šest izdanja) jest svakako Ispovid karstianska. Narod ga je vrlo zavolio i nazvao tu knjigu Stipanuša ili Stipanuše.

Ona se sastoji od dva glavna dijela.

U prvom se govori o ispovijedi. Tu pisac izlaže izvanredno jasno i jednostavno katolički nauk o ispovijedi i pruža upute za svaki korak potreban da se napravi pri ispovijedanju. Prirodno je da je pri tome najviše prostora posvetio ispitivanju savjesti. Uz to su dodate razne molitve prije i poslije ispovijedi i neke druge. Osobitost je ovoga djela što donosi i "primjere", koji treba da čovjeka potaknu da ispovijed obavi potpuno i iskreno, bez lažnog stida; doneseni su i primjeri za ispovjednika, koji pokazuju što će ga snaći ako savjesno i strogo ne obavlja svoju dužnost. Te je primjere Margitić preuzeo gotovo isključivo iz djela španjolskog isusovca Kristofora de Vega.

Drugi dio ove knjige su tzv. "verši", tj. razne pjesme: o imenu Isusovu, o tijelu i krvi Isusovoj, uznesenju Bl. Dj. Marije, sv. Ivanu Krstitelju, sv. Franji, sv. Stjepanu i sv. Klari a onda i dva duža spjeva: "Kako Isukrst izvede svete oce iz Limba" i "Razgovor osuđene duše sa svojim tijelom". Prvih šest pjesama preuzeto je od drugih pisaca (tako i "Zdravo tilo Isusovo", tek donekle slično današnjem). I zadnja dva spjeva preuzeta su od drugih: prvi (o Kristu u Limbu) od M. Vetranića, a drugi iz spjeva zvanog "Viđenje sv. Bernarda", vrlo popularnog na Zapadu u srednjem vijeku. Margitić je Vetranića prepjevao: njegove odveć svečane dvanaesterce preveo je u pokretne, pristupačne osmerce i ujedno izvršio čitav niz znatnih izmjena.

Kako da objasnimo silnu popularnost ove knjige, koja, kao što smo vidjeli, ima malo izvornoga? Očito time što je čitateljima godila. Odgovarala im je svojim prvim dijelom jer je bila pisana jezikom razumljivim i pastiru. Ali i drugi dio, ispjevan u lako preglednim, poletnim stihovima od osam slogova, morao je oduševiti čitaoce. Tako je ta knjiga, pisana lijepim narodnim jezikom, postala pristupačna svima od Drave do Jadrana i posvuda našla čitalaca. Tim je stvoren oblik hrvatskog književnog jezika, koji je napokon postao svojina gotovo čitavog naroda. Za Margitićem (kao što je to on učinio za Divkovićem) krenuli su i drugi pisci: fra Lovro Šitović, fra Jeronim Filipović, fra Tomo Babić, pa fra Andrija Kačić-Miošić a u Slavoniji M. A. Reljković i čitav niz drugih te pisali na njegov način. Tako je stvoren opći hrvatski književni jezik.

3. I u drugim svojim djelima fra Stjepan hoće da bude blizak običnom puku i to mu polazi za rukom. U svojoj Fali od svetih on veli da je ta njegova knjiga "nauk za uboge od nauka" tj. za neobrazovane. Te propovijedi, različito od ostalih, nisu "kićene" a nisu ni duge ("da počne puk spavat"). Doduše, i on se u tim propovijedima za svetačke blagdane i za nedjelje služio stranim djelima, ali je u njih nerijetko unosio i vlastito iskustvo. U propovijedi na 3. nedjelju poslije Uskrsa on podsjeća svoje slušatelje na teško stanje kakvo je bilo u Sarajevu pod kraj 17. st. pa veli: "Samo spomenite se: u vrime naše, ovoga rata i nemijera, da se bijaše u Sarajevu rijeka zajazila od mrtac/a/...; od kuge i od glada po svoj Bosni po putu mr/tva/ci ležahu. Koga bi posikli ali obisili, ne dadijahu mu umrt, nego bi ga izili. Za 12.000 bosanskih jaspri bijaše vrića žita; rob

aliti robinja za groš možaše se uzet". (*Fala od sveti/h/*, Mleci 1708, str. 204).

4. Kako to da naši književni kritičari olako prelaze preko ovih djela?

Valja znati da se radi dijelom o predrasudi: je li nešto nabožno, je li nešto propovijed, kod nas se odmah odbacuje gotovo kao književno smeće. A ipak, trebalo bi da se takvi sjete, da se u velikim književnostima značajne propovijedi smatraju književnim biserima; dovoljno je navesti samo djela sv. Bernarda, ili nadbiskupa Bossueta, ili kardinala Newmana.

Nadalje, ako nešto i nije izvorno, ali ako govori duši čitalaca, valja mu priznati odgovarajuću vrijednost. Jer, književnost nije samo za stotinjak odabranih, nego i za narod. Dok je Gundulićev Osman tijekom cijelog 17. i 18. st. ležao neobjavljen, dotle su se ova djela, koja smo naveli, čitala u mnogo izdanja. To je očito bilo zato jer je narod uživao u tim skromnim pjesmama, koje su bile po njegovoj mjeri, koje su izražavale njegove osjećaje i ispunjavale njegove želje.

Osim književnog, valja uvažiti i vjersko i moralno-odgojno značenje ovih djela. Zna se da je majci biskupa Šunjića upravo *Stipanuša* bila najmilija knjiga. Prema njoj je ona odgajala i svog velikog sina. Takvih kao ona bilo je po našim krajevima još mnogo pa se onda može razumjeti pojava izvanrednih cvjetova duševnosti i pobožnosti među našim kršćanima u 18. i 19. st. Ove knjige bile su trajni propovjednici i savjetnici u našem puku i u tome je njihova veličina.

Margitićeva djela svjedoče o njegovoj znatnoj bosanskoj samosvijesti. On naglašava kako u Bosni njegova vremena gotovo nema redovnika "koji ne umije tri aliti četiri jezika govoriti najmanje". Prema njemu svaki pastir zna čitati bosančicu. Iako, u tome očigledno ima pretjerivanja, to ipak pokazuje da on nije imao nimalo osjećaja manjevrjednosti, koji je Bosancima bio izvana nametnut s početkom austrijske vlasti, kad se na Bosnu gledalo kao na europski Kongo.

(I)
*O Gospojo uzvišena,
Na nebesa uznesena,
Svitlim suncem obučena
Od svi/h/ sveti/h/ proslavljena.*

*O divico plemenita,
Oružico zlamenita,
Ostudenče vode žive,
Očistoćo slavne dive!*

Ispovid krstjanska (str. 195, prema izd. iz 1779)
(II)

Da jedan čovik primi četiri rane smrtne i da ukaže likaru same tri a četvrte zarad stida da ne kaže, ništa mu ne bi pomoglo što se one tri liče, jer ona koju nije ukazao sama bi mu smrt dala. Tako i na ispovidi, tko sve grihe ispovidi a jedan sam od stida ostavi, ovi jedan dati će mu smrt vičnju a biti će očitovan svemu svitu (Ispovid krstjanska, str. 159).

Fra Ignacije Gavran: *Putovi i putokazi II*, Livno , str. 30-34.

IZVORI I LITERATURA:

Opširno su navedeni u djelu: Dr. Anto Slavko Kovačić: *Biobibliografija franjevacu Bosne Srebrene*, Sarajevo 1991.